

O . G E N R I

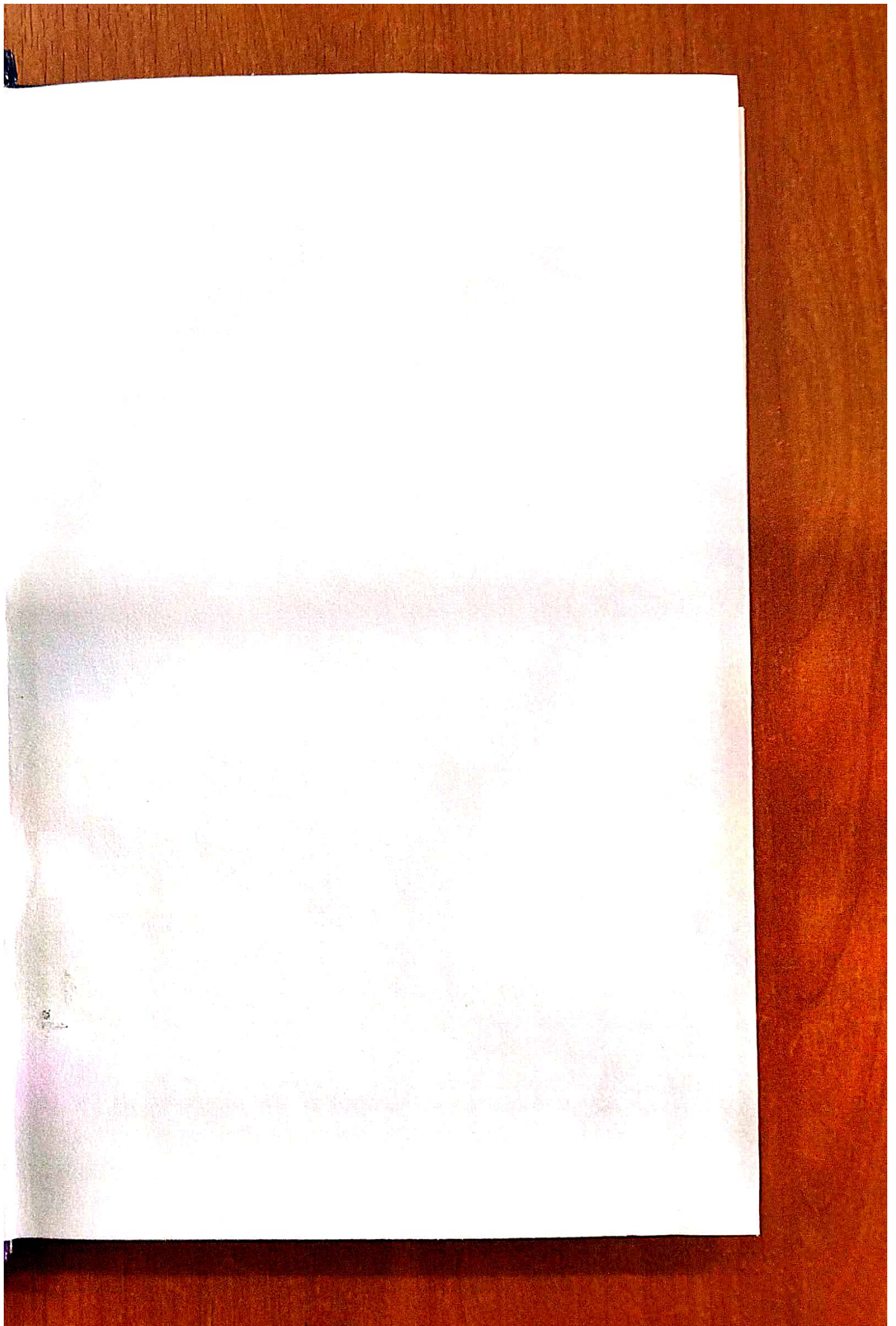

YASHIRIN
XAZINA

JAHON ADABIYOTI TURKUMIDAN

Kitob shu erda ko'rsatilgan muddatdan
kechiktirilmagan holda topshirilishi shart

Berilgan kitoblar soni	
1.03.21	

JAHON ADABIYOTI TURKUMIDAN

O. GENRI

YASHIRIN XAZINA

Hikoyalar to'plami

ZIYO NASHR

Toshkent
2020

UO'K: 821.111(73)-32
KBK 84(7AQSH)
G 34

Tahrir hay'ati:

Naim Karimov, Umarali Normatov, Erkin A'zam,
Xurshid Do'stmuhammad, Suvon Meliyev,
Shuhrat Sirojiddinov, Nurboy Jabborov, Dilmurod Quronov,
Uzoq Jo'raqulov, Ulug'bek Hamdamov,
Abdurahmon Jo'rayev

Tarjimon:

Qandilat Yusupova

AQSHlik yozuvchi O. Genri Amerika hikoyachilik maktabiga asos solgan ijodkorlardan sanaladi. Uning hikoyalari oddiy odamlar hayotini ishonarli aks ettirishi, kutilmagan, qiziqarli yakuni bilan xarakterlanadi.

Nashriyotimiz e'tiboringizga havola qilayotgan ushbu kitobdan O. Genrining bir-biridan qiziqarli hikoyalari o'rin olgan.

ISBN 978-9943-6343-5-0

© Qandilat Yusupova (Tarj.).
© „Ziyo nashr“ nashriyoti, 2020.

NASHRIYOTDAN

Biz o'tgan mingyilliklar davomida jahon sivilizatsiyasiga ulkan hissa qo'shgan, uni o'zgartira olgan xalqimiz. Madaniyat, san'at, axloq, falsafa, fan va adabiyot sohasida buyuk ajdodlarimiz qoldirgan ulkan meros hali-hamon dunyoning barcha rivojlangan mamlakatlari tomonidan e'tirof etilib, o'rganib kelinadi. Imom al-Buxoriy, Imom at-Termiziy, Burhoniddin Marg'iloniy, Ahmad Farg'oniy, Muso al-Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Abu Nasr Forobiy, Bahouddin Naqshband, Abullays Samarqandiy, Yusuf Xos Hojib, Ahmad Yugnakiy, Mahmud Koshg'ariy, Ahmad Yassaviy, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Boborahim Mashrab singari yuzlab ajdodlarimiz borki, biz ularni hech ikkilanmasdan jahon miqyosidagi mutafakkirlar deyishga haqlimiz. Ammo bugungi avlod ularning buyuk shaxsiyati, tarixi, jahonshumul shon-shuhrati bilangina cheklanib qolmasligi lozim. Ajdodlarning madaniy, ma'rifiy, ilmiy, ijtimoiy, adabiy faoliyati, hayot tarziga doimo hushyor nigoh va ibrat ko'zi bilan qarashimiz maqsadga muvofiq. Tarixiy manbalarni sinchiklab o'rganadigan bo'lsak, mutafakkir ajdodlarimiz jahon madaniyati, ilmiy va badiiy tafakkuri bilan doimiy tarzda hamqadam, hamnafas bo'lib kelganlar. Jahonda ro'y berayotgan birorta madaniy-intellektual o'zgarish, biror badiiy tafakkur namunasi bobolarimiz nazaridan chetda qolmagan. Ajdodlarimiz ularni o'qib, uqishar ekan, o'z milliy madaniyatlarini rivojlantirish, jahon xalqlaridan ortda qolmaslikni maqsad qilganlar. Ko'plab xorijiy tillarni bilganlari, xorij mutafakkirlari yozgan asarlarni tarjima qilganlari bu o'rinda qo'l kelgan. Eng muhimi, xorij madaniyati, badiiy-ilmiy tafakkuri namunalari nisbatan shaxsiy to'xtamlari, xulosalari va tanqidiy nuqtayi nazarlari bo'lgan.

Bugun biz, mamlakatimiz Prezidenti kitobxonlik madaniyatini takomillashtirishni davlat siyosati darajasiga ko'targan bir paytda, o'tmishda yashab o'tgan buyuk ajdodlarimiz an'anasini izchil davom ettirishimiz, jahon madaniyati, san'ati, adabiyoti namunalari bilan izchil va tizimli tarzda tanishib borishimiz zarur.

Xalqimiz ijtimoiy-madaniy hayotidagi mana shunday ulkan ehtiyojni nazarda tutib „Ziyo nashr“ nashriyoti bir xayrli ishga qo'l urishga bel bog'ladi. Ya'ni joriy yildan e'tiboran jahon nasri namunalari yuz jildligini chop etishga kirishdi.

Mazkur nashrda siz turk, rus, ingliz, italyan, fransuz, nemis, hind, xitoy, arab, eron, yapon, amerika adabiyoti namunalari bilan tanishasiz. Yuz jildlikda Ch. Dikens, L.N.Tolstoy, A. Dyuma, N.V.Gogol, O.de Balzak, A.P.Chexov, Gi de Mopassan, J. London, G. Flober, M. Sholoxov, G.G.Markes, A. Kuprin, V. Shukshin kabi siz muhtaram o'quvchiga nisbatan tanish yozuvchilar asarlari bilan birga, S. King, U. Folkner, V. Vulf, Mo Yang, Chan May Txyun, V. Losa Mario, T. Bug'ra, Alp Dundar, Dino Butssati, R. Akutagava, I. Bunin, K. Chandar, Abdul Muis, Y. Zamyatin singari jahon xalqlari tomonidan e'tirof etilgan-u, ammo o'zbek kitobxonlarining aksariyati ilk bor uchrashayotgan yozuvchilar asarlarini o'qishga muyassar bo'lasiz.

Mazkur yuz jildlik jahon nasrining deyarli barcha janrlarini qamrab oladi. Unda siz jahon o'quvchilarini hayratga solib kelayotgan romanlar, qissalar, novella va hikoyalardan bahramandlik hissini tuyasiz.

Tarjimalar ichida Abdulla Qahhor, Zumrad, Odil Rahimiy, Qodir Mirmuhamedov, Vahob Ro'zmatov, Ozod Sharafiddinov, Ibrohim G'afurovdek mashhur tarjimonlar o'g'irgan asarlar qatorida umidli yosh tarjimonlar ijodi namunalari ham o'rin olgan. Albatta, tarjima asarlar tarkibida rus tili vositasida amalga oshirilganlari ko'proq. Bunda biz tajribali, mahoratli tarjimonlar o'g'irmalariga bo'lgan ishonch va hurmatni bosh mezon qilib oldik. Shu bilan birga, ingliz, fransuz, nemis, turk, arab, fors tillaridan qilingan original tarjimalarning mutaxassislar tomonidan tan olingan namunalarini ham qamrab olishga urindik. Eng muhimi, bu o'rinda badiiy tarjimalar sifati, milliy tilimiz jozibasini qanchalik aks ettirganiga asosiy e'tiborni qaratdik. Yuz jildlikni tayyorlash jarayonida imkon darajasida xalqimiz ma'naviyati va axloqiy o'lchamlariga muvofiq keladigan asarlarni tanlashga harakat qildik.

Ammo shuni alohida ta'kidlashni istardikki, „Jahon nasri namunalari yuz jildligi“ni chop etish nashriyotimiz uchun ilk tajriba. Shunday bo'lgach, mazkur yirik loyihaning kamchiliklari, maromiga yetmagan jihatlari bo'lishi tabiiy. Bu jarayon muttasil davom etib, tajriba va mahorat, texnik imkoniyatlar oshgan sari kamchiliklar ham bartaraf bo'la borishiga ishonamiz. Va, umid qilamizki, xayrli niyat bilan boshlayotgan ishimizdagi juz'iy kamchiliklarni aziz kitobxonlarimiz ma'zur tutadilar. Muhtaram adabiyotshunoslarimiz, adiblarimiz va adabiyot muallimlarimiz keyingi nashrlarni amalga oshirish jarayonida o'zlarining qimmatli maslahatlarini ayamaydilar.

Yaratgan Alloh ishimizni xayrli, ajr-mukofotlarga loyiq, jonajon xalqimiz uchun manfaatli qilsin!

ASKAR VA QO'SHIQ

Xiyobon ko'chasining tungi restoranlaridan birida besh-olti chog'li kishi kechki ovqat ustida g'ala-g'ovur qilib o'tirar edi. Restoran boshqaruvchisi uch marta ataylab ularning yonidan o'tib, ogohlantiruvchi nazar bilan qarasa ham, bu qarash janjalkashlarning mojarolariga yog' quyan janjal tobora avj olaverardi. Vaqt qoq yarim kecha bo'lgan, restoran esa o'sha tumanda joylashgan teatrdan kelgan mijozlar bilan liq to'la edi. Ularning ayrimlari „Keroll Komediya“ tashkilotiga qarashli o'yinchilar hisoblanardi.

O'tirganlar nari borsa to'rt-besh nafar xo'randalardan tarkib topgandi. Bulardan biri shaharning bir qator teatrlarida durustgina muvaffaqiyat qozongan „Xushchaqchaq tannoz xonim“ nomli bir-ikki aktli kichik komediyaning muallifi edi. Stol atrofidan joy olgan oltovlon ham bu safargi tomoshaning nechog'lik ahamiyatsiz o'tgani to'g'risida bahslashar, ularning shovqini butun restoranni tutib yuborguday avjiga chiqardi.

Aktyorlarning bari shovqin-suron solib shu taxlit o'tirishardi. Hammasining ovozi borgan sari balandlab borar, tortishar, faqat ular orasidan birgina kishi mojaroga aralashmay, bir og'iz ham gapirmasdi. Bu aktyor ham „Xushchaqchaq tannoz xonim“ pyesasining asosiy ijrochilaridan biri edi. Uning yuzida kasbiga hech yarashmaydigan chuqur ma'yuslik hukmron edi.

O'sha aktyordan boshqa hammasining hujumi endigina yulduz bo'lib charaqlay boshlagan Kleris Kerolga qaratilgandi. Boyagi ma'yus aktyordan bo'lak o'tirganlarning barchasi birlashib, ayolga qarshi bor kesatig'-u haqoratlarini to'kib-sochishar, uni pyesaning ayni muhim joyida qilgan xatosi uchun ayovsiz ayblashmoqda edi. Ular ellik martalab aktrisaga: – Bu sening aybing, Kleris, butun tomoshani barbod qilgan – sen o'zingsan. Xuddi o'sha noto'g'ri ijroying sababli butun boshli tomosha xonavayron bo'ldi. Birgina ehtiyotsizligingni deb qancha mehnatimiz singan sketch muvaffaqiyatsiz o'tdi, – deb ayyuhannos solishardi.

Kerol xonim bu to'rtovlonning hech qaysisiga pinagini ham buzmasdi. Biroq jangari nasl-nasabdan bo'lgani uchun asta-sekin yuzida shiddatli g'azab o'ti alangalana boshladi. Ayolning katta-katta ko'zlari qoralovchilarga qarshi kuchli raddiya o'ti bilan to'ldi. Uning nozik, chaqqon qo'llari tinmay stol ustidagi pichoq va sanchqilar tomon ketib qolardi. Saxovatpesha tabiat bu lobar aktrisanani kuchli soprano¹ bilan taqdirlagan, basharti ayol o'sha ovozi bilan chinqirguday bo'lsa bormi, u holda butun restoranni musiqa-pusiqasi bilan qo'shib tindirib qo'ygan bo'lardi. Biroq ayol ortiqcha vasvasaga tushmay, shirin tovushda ayblovchilarning bor e'tirozlarini qayirib tashlar va imkon qadar o'zini bosiq tutardi.

Lekin janjal-suron borgan sari kuchayib boraverdi va axiyri tinmaydigan mojarodan aktrisaning ham, boyagi g'amgin yuzli aktyorning ham toqati toq bo'ldi. Kleris birdan qoplonday tez harakat bilan o'rnidan ilkis turdi-da, bir zumda o'n-o'n beshta likopchani chil-chil sindirdi, u endi atrofidagi tanqidchilariga rostakam hujumga o'tdi.

¹ *Soprano* – Operada eng baland ovoz.

O'tirganlar ham endi o'rinlaridan turishib, beshbattar avjga mindilar. Faqatgina ma'yus komik aktyor indamasdan chuqur xo'rsinib qo'ydi, u tevaragiga yana-da g'amginroq, ammo beg'araz nigoh bilan ko'z tashladi. Bu borada restoran boshqaruvchisi ularning oldiga turtilla-surtilla yetib kelib, shu zahoti tinchlanishlarini talab qildi. Biroz avval boshqaruvchiga restorandagi tortishuv xususida xabar qilishgan va u shamoldek bu yerda hozir-u nozir bo'lgandi. Uning aftida kuchli qahr-u g'azab ifodasi aks etardi. Boshqaruvchi kishibilmas qilib ofitsiantga tashqariga chiqishni buyurdi, u nimanidir zimdan rejalashtirgani aniq edi. Oradan yigirma daqiqa o'tar-o'tmas, janjal ko'targanlarning bari mirshab mahkamasida, soch-soqoli oqara boshlagan salobatli kekxa askar oldida saf tortib turishardi.

— Restorandagi tartibbuzarlik holati, — deb izoh berdi jamoani askarning oldiga boshlab kirgan kichik mirshab.

„Xushchaqchaq tannoz xonim“ pyesasining muallifi eshik og'zida turardi. U burniga qo'shko'zoynak qo'ndirib olgan, kechki taom sharafiga did bilan kiyingan, hattoiki oyoq kiyimiga shuncha to's-to'polon ichida ham gard qo'nmay, tip-tiniq yaltirardi.

— Askar janoblari, — dedi u ovozigaga yasama rasmiy tus berib, — men bu qamoqqa olinish aybloviga mutlaqo qarshiman. Qarshingizda turgan aktyorlar jamosi men yozgan kichik bir pyesani sahnaga qo'yishgan va biz, ya'ni men bilan yana bir do'stimiz shu tomoshani nishonlab ziyofat bermoqda edik. Lekin ozgina beparvolik qilib, pyesa borasidagi munozara ichiga juda chuqur sho'ng'ib ketibmiz, negaki tomoshadagi kichkina bir lavha jindek o'xshamay qolgan ekan, shuni muhokama qilib sal qizishib ketibmiz.

To'g'ri, bu restorandagi boshqa xo'randalarning ham tinchini buzib, chidab bo'lmas darajada shovqin-suron

qilgan bo'lsak qilgandirmiz, ammo ayni shu muhokama bizning hammamiz uchun o'ta muhim ahamiyat kasb etadi. Ko'rib turganingizdek, hech birimiz mast emasmiz, bironimiz ham ichmaganmiz, o'zidan o'zi urush-janjal ko'tarishga suyagi yo'q odamlar xilidan ham emasmiz. Umid qilamanki, serjant janoblari, ushbu masalani u qadar kattalashtirmasdan, bizlarga ketishga ijozat etgaysiz.

– Ayblovni kim qo'ydi o'zi? – deb so'radi kekxa askar.

– Men. – jamoaning orqa tarafidan ingichka ovoz chiqdi. – Restoranimiz xo'jayini meni bu yerga yubordi. Chunki bu jinoyatchilar yemakxonamizdagi bir dunyo idishlarimizni sindirdi, ustiga-ustak butun restoranni vayronaga aylantirishdi.

– Idishlaringiz haqi to'lanadi, – deya restoran ofitsiantining gapini bo'ldi pyesa muallifi. – Ular ataylab sindirilgani yo'q. Aktrisamizning jahli chiqib ketib shunday bo'ldi, negaki biz tomoshaning muhim bir joyida qilib qo'ygan xatosi uchun unga norozilik bildirib o'tirgan edik. Haqiqatan ham, xonim.

– Bu to'g'ri emas, ofitser! – Kleris Keroll xonim o'zining tiniq ovozi bilan jonholatda baqirdi. Egnidagi uzun qizg'ish-jigarrang paltosi va boshidagi qip-qizil ukparli shlapasi bilan u kekxa askarning stoli oldida g'oz turardi.

– Bu mening aybim emas, – deb qichqirdi u yana g'azablanib. – Bunday deyishga qanday haddingiz sig'di?! Aslida, pyesangiz nomini mashhur qilgan menman-ku, tomosha sahnaga qo'yilgandan beri asosiy rolni men bajarib kelyapman, basharti yozgan pyesangiz shon-u shuhrati sababchisini bilmog'chi bo'lsangiz, ana, borib xalqdan so'rang – bari ayon bo'ladi.

– Tan olaman, rost, Keroll xonim bu yerda qisman haq, – dedi yozuvchi. – Mana, besh oydirki tomoshamiz sahnadan hech tushmay, eng yaxshi teatr zallarida urf

bo'lib boryapti. Faqat undagi birgina ko'rinishda Keroll xonim andak tartibbuzarlikka yo'l qo'yyaptilar. Ammo mana hozir u bu ayblarini o'zidan yengilgina soqit qilmoqchi bo'lyapti. Aktrisamiz tomoshani rejalashtirgani-dan mutlaqo bo'lakcha usulda ijro etib, butun pyesani barbod etmoqda.

– Bu narsa mening aybim emas, – deb tag'in takror-ladi aktrisa.

– Menga qarang, axir qanday qilib sizning aybingiz bo'lmasin, – deb qizishdi yozuvchi.

– Axir sahnada bor-yo'g'i siz bilan Delmars bor edi-ku?

– Unda bu holat Delmarsning aybi bo'ladi, – deb xitob qildi Keroll xonim. Uning ko'zlarida kuchli nafrat shu'la-si yonardi. Delmars ismli haligi g'amgin chehrali aktyor kekxa askarning stoli ustiga yopilgan nafis matodan ko'z uzmay, boyadan beri boshini xam qilib turardi.

Shu damda mirshab mahkamasida tun sharpasi kezib, asta-sekin olaqorong'ilik kirib kelmoqda edi.

Ko'z oldida ro'y berib turgan tortishuvlarga nisbatan askarda ham biroz qiziqish uyg'ondi.

– Sizni eshitib bo'ldim, – dedi u yozuvchiga yuzla-nib, keyin u o'sha yerda hozir bo'lgan boshqa bir chiroyli, ma'yus aktrisaga murojaat qildi:

– O'sha buzilgan sahna ko'rinishi haqida siz nima deb o'ylaysiz?

– Bilmadim, men hakam emasman, – deb javob berdi o'sha aktrisa. – Buni hamma biladi. Lekin, aytib o'tishim joizki, Klerisning aynan o'sha lavhadagi xatti-harakati uchun shaxsan men uni ayblay olmayman. U juda ma-horatli aktrisa. Faqat sahnaga biroz yovvoyilarcha yon-dashyapti, xolos. Baribir, men uning iste'dodi oldida bosh egaman.

Endi kekxa askar Delmarsga qaradi.

– Tushunishim bo‘yicha o‘sha ko‘rinishni talqin etgan aktyorlar sen va Keroll xonim ekan. Biroq ikkalangdan qay biring ijroni to‘laqonli uddalay olmaganingni so‘rayverishning foydasi yo‘q.

G‘amgin yuzli aktyor Keroll xonimning ko‘zlarida chaqnayotgan qahr ifodasini ko‘rmaslik uchun yuzini ters o‘girdi.

– Bilmayman, janob. Nima deyishga ham hayronman, – dedi u tufflisining uchiga termilib.

– Sen ham aktyorlardanmisan? – o‘rta yoshli kalta-baqay bir kishidan so‘radi kekxa askar.

– Bo‘lmasam-chi! – deb javob berdi o‘sha aktyor. – Qo‘limdagi nayzani payqamadingizmi? Siz mening baqirganimni eshitmabsiz: Hoy, qaranglar, qirol kelyapti! Mana shunday deb qichqiraman men. Qolgan aktyorlarning adashib ketmasliklari uchun sahnaga yorug‘lik yetkazib turuvchi eng kerakli aktyor menman-da.

– Xo‘p, seningcha, sahnadagi mayda-chuyda tashkiliy ishlar sening bo‘yningda ekan, tomoshada boshdan oxir qatnashgansan. Xo‘sh, unda ayt-chi, pyesadagi noto‘g‘ri o‘ynalgan ko‘rinish kimning aybi – aktrisa xonimimiznikimi yoki janob aktyorimiznikimi?

O‘rta yoshli aktyorning peshonasi tirishdi.

– Aytishga ham botinolmayapman, – dedi u afsuslanib. – Aktrisamiz Keroll xonim xuddi o‘sha lavhada o‘zini tutib turolmay qoladi. Tomoshaning qolgan qismida juda yaxshi o‘ynaydi, biroq... biroq sizga aytishim mumkinki, janob, u bu lavhani yurakdan ijro etadi – u o‘z rolini hammangizdan ham yaxshiroq o‘ynay oladi.

Keroll xonim qattiq to‘lqinlanib ketdi, uning yuzlari qizarib, titroq bosgan holda oyoqqa qalqdi.

– Rahmat, Jimmi! Rahmat senga, qadrdonim. Necha kunlardan beri endi birinchi marta eshitib turgan yaxshi

gapim uchun rahmat senga, do'stim, – deb xitob qildi u. Keyin u birdan keksa askarga o'girilib qaradi-da, shiddat bilan gapira boshladi:

– Men hozir sizga barini ko'rsataman, janob, ana undan keyin mening aybdor yoki aybdor emasligimni o'zingiz bilib olasiz. Men bularga o'sha lavhani boshqatdan o'ynab beraman. Qani, janob Delmars, yonimga keling, birgalikda o'sha ko'rinishni ijro etib beraylik.

– Siz bunga ruxsat etasizmi, janob askar?

– Tomoshangiz qancha vaqt oladi o'zi? – deb so'radi askar biroz ikkilanib.

– Bor-yo'g'i sakkiz daqiqa, xolos, – deb luqma tashladi pyesa muallifi. – Tomoshaning hammasi uchun esa yarim soat vaqt ketadi.

– Unda boshlayvering, – deb izn berdi askar. – Nazarimda, ko'pchiligingiz bu kichik xonimga qarshiga o'xshaysiz. Ehtimol, xonimning o'sha restorandagi bir-ik-kita likopchani sindirishga chindanam haqi bo'lgandir. Qani, endi ko'ramiz, shunchalik e'tirozga yarasha uning qanaqa aybi bor ekan?

Shu orada mahkama hamshirasi anchadan beri davom etayotgan tortishuvga quloq tutib, eshik yonida jim turgandi. U ham tomosha boshlanishidan oldin, serjantga yaqinroq kelib, tuzukroq joylashib oldi. Qolganlar ham pyesani qaytadan ko'rish uchun uyqusirab-uyqusirab joy-joylariga o'rnashdilar.

– O'yin boshlanishidan oldin, – deb so'z ochib qoldi yozuvchi, – ya'nikim, bizning – Xushchaqchaq tannoz xonim“ pyesamizni to'liq tomosha qilmaganimizni hisobga olgan holda, shu o'rinda men qisqacha, lekin o'ta zarur bo'lgan kichkinagina izohni bildirib qo'ymoqchi edim. Tomoshamiz musiqali-hajviy komediya hisoblanadi. Nomidan ham ko'rinib turibdiki, Keroll xonimning roli ush-

bu pyesadagi quvnoq, vaqtini chog' o'tkazuvchi, betashvish va bag'ritosh tannozi xonim qiyofasini talqin etishdir. U pyesaning boshidan oxirigacha shu qiyofasini saqlaydi. Biroq u hech kutilmagan qiliqlari bilan ko'rinishni daldala qilyapti. Xo'p, mana hozir aktrisa qatnashmaydigan qism „Gorilla raqsi“ ijrosi boshlanadi.

Keroll xonim janob Delmars o'ynaydigan gorilla raqsi davomida o'rmon nimfasi libosida namoyon bo'ldi. Sahnada tropik o'rmon manzarasi yaratildi.

– Xuddi shu lavha to'rt-besh marotaba takrorlanadi, – deb izoh berishda davom etdi yozuvchi. – Tomoshadagi eng asosiy lavha ham xuddi shu gorilla raqsidir – qariyb besh oydan buyon butun Nyu-Yorkdagi eng qiziq tomosha shu bo'ldi o'ziyam. Tropik o'simliklar orasida gorilla, ya'ni janob Delmars bilan o'rmon nimfasi bo'lmish Keroll xonim berkinmachoq o'ynayotgan pallada Delmarsning qo'shig'i ham jarang socha boshlaydi: – Men seni kulbanga olib ketaman!

– Tushunarli. Xo'p, unda muammo nimada? – deb qiziqsindi keksa askar.

– Gap shundaki, aynan o'sha – eng qiziq lavhamizda Keroll xonim tomoshani buzib qo'yyapti, – dedi pyesa muallifi alam bilan.

O'sha ondayoq aktrisa qo'llarini qanotday keng qilib yozdi-da, mag'lubiyat yoki g'alaba uchun, yo hayot, yo mamot qabilida jangga kirishdi. U yelkasiga tashlab olgan yengsiz kiyimini ilkis silkitdi-da, atrofidagi hammani, hatto askarni ham unutilib, sahna ichiga g'arq bo'ldi.

U kechki ziyofat uchun restoranga deb yaxshilab yasan-tusan qilib kelgan, biroq hozirgi mashmasha tufayli engil-boshini birpasda o'zgartirib, o'rmon sehrigar nimfasi qiyofasida bor mahoratini ishga solib, rol ijro etmoqda edi. Uzun, qirqquloq yubkasining etaklari tizzasiga

urilib borib-kelar, tinmay hilpirar, ammo aktrisa bamisoli qasoskor qushday sahna ichida u tomondan bu tomonga yengil parvoz etardi.

Shu asnoda u liboslarini hilpiratib, xayoliy raqslardan birini ijro etdi, shunaqangi epchil va olovday bo'lib o'ynadiki, aktyorlar jamoasidagi boshqa hech kim bu ayolchalik jozibali va erkin rol ijro etolmas edi. Tomoshabinlarning hammasi beixtiyor qarsak chalib yuborishdi.

Belgilangan vaqt yetib kelganida Delmars-gorilla aktrisaning yoniga sakrab chiqdi va maymunga xos beso'naqay, xunuk qiliqlarini shu darajada qoyillatib bajar-diki, hatto askarning o'zi ham bexosdan kulib yubordi.

Ana endi tomoshaning eng qiziq onlari – gorillaning ayolga ishq izhor etish soniyalari boshlandi. O'rmon nimfasi – Keroll xonim bu vaziyat davomida ham o'sha avvalgiday sho'x, beparvo, o'yinqaroq va tannoz xonim qiyo-fasida turishi lozim edi. Gorilla bo'lsa o'zining „Men seni kulbanga olib ketaman“ degan qo'shig'ini kuylab turadi.

Uning qo'shig'i xiyla durust edi. So'zlari ma'nodor bo'lmasa-da, musiqasi tinglashga arziguday ajoyib chiqqandi. Buning ustiga Delmarsning tonor ohangida qo'shiqning puchmak so'zlari ham shirali sadolanib chiqardi.

Kuy-qo'shiq mobaynida o'rmon nimfasi lavha uchun tayinlangan g'ayrioddiy qiliqlarni, raqslarni ijro etib turardi. Qo'shiqning ikkinchi qismida ayolning yuzida hamon g'ayrioddiy ifoda qotib turar, u manzarali daraxtzor ichiga xayol bilan termilib qolgandi. Shu payt gorilla qo'shig'ining yakuniy qismida bir sakrab ayolning oyog'i ostiga yiqildi, uning qarshisida chuqur muhabbat ila tiz cho'kib, sevgilisining qo'lini kaftlari orasiga oldi. Darhaqiqat, pyesadagi xuddi shu soniyalar bu bema'ni tomoshadagi eng muhim, olmosdek yarqirab turgan lavha edi.

Qo'shiq va musiqaning sehri o'rmon sehrigar ayoli makridan kuchli keldi, gorillaning dard va armoniga to'la nolasi bag'ritosh nimfani mag'lub etdi. Janob Delmarsning zo'r berib to'xtatishiga qaramay, Keroll xonim o'zini tutib turolmadi, u qo'llari joy olgan Delmars-gorillaning kaflari orasiga yum-yum yoshlarini to'ka boshlagandi.

– Ana! – deb yubordi yozuvchi shu vaqt berahmlik bilan. – Ana buni ko'rib qo'ying, janob ofitser. Mana ikki haftadirki, tomoshaning aynan xuddi shu yerida aktrisa pyesamni barbod qiladi. Men Keroll xonimga uning na Ofeliya va na Julyetta emasligini necha martalab tushuntirdim, qayta-qayta yalinib so'rayverdim ham, ammo foydasiz. Bizning mojaromiz sababiga endi tushunib olgandirsiz? Yo tavba! Gorillaning qo'shig'iga ko'zyosh to'kish! Tomosha o'ldi, tamom bo'ldi!

Bir daqiqaga o'rmon sehgari ijrosini unutib, Keroll xonim darhol qahr-u g'azab otiga mindi. U qaltiroq barmog'ini Delmarsga o'qtalib gapira ketdi:

– Bu sizsiz! Bu holga sababchi odam sizsiz! – deya qichqirar edi u yovvoyilarcha. – Siz qo'shiqni oxirigacha shu taxlitda kuylashingiz kerak emasdi. Bu – sizning ishingiz!

– Bas, hammasini tugatsak, – deb xulosa qildi kekxa askar nihoyat.

Xuddi shu payt bir burchakda sukut saqlab turgan mahkama hamshirasi joyidan qo'zg'alib, oldinga chiqdi.

– Kekxa bir hamshiraning senga bir-ikki nasihat qilib qo'yishiga qarshi bo'lmaysanmi, qizim? – deb so'radi u Keroll xonimning qo'llaridan tutib.

– Ayol zotining qalbi hamisha ishq tomon talpinib turadi, azizam. Nahotki sen qo'shig'ining ilk so'zlaridanoq cheksiz hissiyotini tuymagan bo'lsang?

Muhabbat hattoki maymunzodani-da sher qilib qo'yadi. Bu tuyg'udan qochib hech qayoqqa ketolmaysan. Buning uchun sen yo kar yoki ko'r bo'lmog'ing kerakdir. Ayni shu tuyg'uga dosh bera olmaganing uchun-da sen o'z rolingni ijro etolmayapsan, bolam. Uni sevdingmi, tamom, u hatto bir umr gorilla bo'lib qolishi ham sen uchun ahamiyatsizdir.

Keroll xonim atrofiga gir aylanib qaradi-da, janob Delmarsning qo'llaridan tutdi. Uning nigohlarida so'zsiz ishq iztirobi yonib turardi. G'amgin chehra aktyor – janob Delmars ham asta sevgilisiga yaqinlashdi.

– Siz ham shu gaplarni eshityapsizmi, janob Delmars? – deb so'radi ayol entikib.

– Eshitdim, – dedi aktyor ma'yus ko'zlarini Keroll xonimga tikib. – Bu haqiqat. Men buni foydasi yo'q bir savdo deb o'ylagan edim. Gorillaning qo'shig'i orqali dil izhorimni sizga yetkazishga uringandim...

– Voy tentag-ey! – deb kuldi kekxa hamshira. – Nega shuni o'zing o'z tiling bilan ayta qolmading?

– Yo'q, yo'q, mayli, – deb qichqirdi Keroll xonim, – uning tutgan yo'li eng yaxshisi. Bilmadim-u, biroq... biroq men dil-dilimdan istagan haqiqiy ishq izhori ayni shunday bo'ladi, Bobbi!

Ayol bamisoli yashil ninachidek janob Delmars tomon uchdi va o'sha soniyadayoq o'zini aktyorning quchog'ida ko'rdi. Ikki sevishgan bir-birlariga mehr-muhabbat to'la nigohlarini qadadilar.

– Xo'sh, bu yerda nima qilib turibsan?! Qani, tuyog'ingni shiqillatib qol-chi! – nima qilarini bilmasdan kalovlanib turgan restoran ofitsiantiga qarab o'shqirdi kekxa askar shu payt. – Sen uchun bu yerda hech qanday o'rin yo'q!

G'AYRIODDIY HIKOYA

Bir paytlar Ostin degan yerning shimoliy qismida Smozerslar oilasi istiqomat qilardi. Smozerslar unchalik ko'p emasdi, ya'ni xonadon oilaboshi bo'lmish Jon Smozers, uning xotini hamda besh yoshli shiringina qizchasidan tarkib topgandi. Shunga qaramay, hukumatning qanaqadir rasmiy qog'ozlarida Jon Smozersning uyida olti jon yashaydi, deb ro'yxatga olingandi, aslida esa ular bor-yo'g'i uchta kishi edi, xolos.

Bir oqshom kechki ovqatdan keyin qizchani qattiq yo'tal tutib qoldi, boyoqish anchagina zo'riqib, bo'g'ilganidan holi birdaniga yomonlashib ketdi. O'sha ondayoq Jon Smozers dori-darmon keltirish uchun darhol shaharcha tomon otlandi.

Smozers shosha-pisha shaharchaga ketdi-yu, ammo shu ketganicha uyga qaytib kelmadi.

Qizaloq esa asta-sekin oyoqqa turdi. Yillar bir-birini quvlab, shamoldek zuvullab o'ta boshladi, qizcha ham bu vaqt ichida balog'at yoshiga yetdi.

Smozers xonim shuncha payt erining bedarak ketganidan qattiq ezilib yurdi, bir o'zi ham yolg'izlikdan, ham muhtojlikdan siqilib, axiyri yana turmushga chiqdi va yangi oilasi bilan San-Antionioga ko'chib keldi.

Bu orada u qizini ham turmushga uzatdi, oradan besh yil o'tgandan so'ng uning ham besh yoshli qizchasi bo'ldi. Smozerslarning qizi o'z oilasi bilan haliyam o'sha, otasi doriga deb ketib, keyin qaytib kelmagan qizlik uyida yashab kelardi.

Bir tunda hech kutilmagan paytda besh yoshli qizchada kuchli yo'tal xuruj qilib qoldi, tasodifni qarangki, bundan yigirma yil oldin Jon Smozers ham xuddi shu kuni

uydan chiqib ketgandi, agar u hozir tirik bo'lganida sevimli buva bo'lib, oila davrasida o'tirgan bo'lardi, lekin afsuski, u endi yo'q edi...

– Men hoziroq shaharchaga borib, kerakli dorilarni olib kelaman, deya yo'lga shaylandi Jon Smit (Bu odamga Smozerslarning qizi o'zi ko'ngil qo'yib tekkandi).

– Yo'q, yo'q, aslo, Jon! – deya zorlandi xotini unga. – Sen ham xuddi otamday nom-nishonsiz yo'qolib ketmagin, yana uyga qaytishni esingdan chiqarib qo'ymagin sen ham...

Jon Smit xotining ahvoliga qarab turib ichi achishdi, shaharchaga ketmadi, er-xotin jajji Pensining (ular qizlarining ismini Pensi deb qo'yishgandi) boshida nochor qiyofada mung'aygancha o'tirib qolishdi.

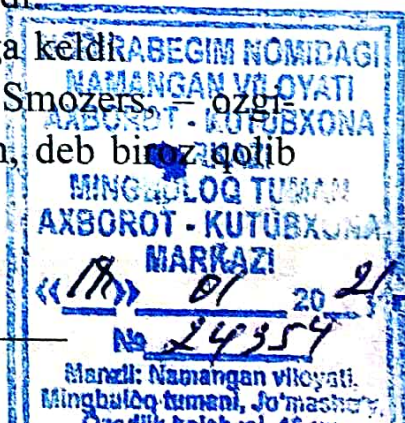
Birozdan so'ng Pensining holi yanayam og'irlashdi, yana Jon Smit dori topib kelaman, deb oyoqqa turdi, biroq bechora xotini uning ketishiga tish-tirnog'i bilan to'sqinlik qilib, olib qoldi.

Shu vaqt hech kutilmagan voqea yuz berdi: Eshik ochildi-yu, oqarib ketgan sochlari yelkasigacha o'sib tushgan, munkillab qolgan qari bir chol uyga kirib keldi.

– Oyi, dada, mana mening buvamlar! – deb yubordi shunda kichkina Pensi xursand bo'lib. Ziyrak qizaloq buvasini hayratdan qotib turgan ota-onasidan ham burun tanib bo'lgandi.

Keksa chol cho'ntagidan bir shisha dori chiqarib, undan bir qoshig'ini Pensining og'ziga tutdi.

Qizcha ko'z ochib-yumguncha o'ziga keldi.
 – Ming bor uzr, – dedi keksa Jon Smozers, – ozgina kechikdim, yo'lda mashina kutaman, deb bir oz qolib ketdim.

XIYOBONDA

Har kuni ayni shom boshlanishi arafasida o'sha sokin va kichkinagina xiyobonning jimjit muyulishida kulrang libosdagi bir qiz har doimgiday yana paydo bo'lardi. U tanish o'rindig'iga yaxshilab joylashib olardi-da, boshqa hech qanday ishi yo'qday berilib kitob o'qiy boshlardi.

Yana takroran aytaman: qizning libosi kulrang bo'lib, uning qomati va kiyinish uslubidagi har qanday nuqsonni yashira oladigan darajada bejirim qilib tikilgandi. Katta to'rli ro'moli qizning dum-dumaloq shlapasi ustidan epchillik bilan tang'ib olingan, shlapasi ostidan esa qizning chiroyli yuzi benazir husn va latofat taftidan yal-yal yonib turardi. U bu yerga o'tgan kuni ham xuddi shu soatda kelgan, undan oldingi kuni ham ushbu holat takrorlangan va qizning mazkur odatini shu yerdagi sirli bir odam har kech kuzatib yurardi.

O'sha sirli odam kelishgan, yoshgina yigit bo'lib, necha kundan beri o'z omadini kutib, doim sal narida qizni poylab turardi. Shu kun yigitchaga taqdir kulib boqqandek bo'ldi, qiz o'qib o'tirgan kitob to'satdan qo'lidan tushib ketdi-da, bir-ikki qadam nariga uchib tushdi. Uddaburon yigit o'sha zahoti kitobga chang soldi-da, uni sohibjamol qizga cheksiz umid, oliyjanoblik hamda hurmat ila tutqazdi. Kitobni qizning qo'liga berayotgan damda fursatdan foydalanib, kechki havo haqida mu'loyim ovozda bir ikki og'iz gap qistirib qo'ydi. Odatda, ob-havo mavzusi qismatlar yo'lini tutashtiruvchi va baxtsizlik yoxud bir dunyo tole' taqdim etguvchi ilk tanishuv debochasi hisoblanadi.

Shu paytda qiz ham unga ziyraklik bilan zehn solishga ulgurdi, yigitning odmigina, lekin top-toza g'ubori yo'q ko'yligidan uni sofdil yigit bo'lsa kerak, deb xayol qildi.

– Agar istasangiz, o‘tirishingiz mumkin, – dedi qiz bag‘rikenglik qilib, – bermalol, tortinmay o‘tiravering. Bu yer kitob o‘qish uchun ancha qorong‘ilik qilyapti. Yaxshisi, suhbatlashganim ma‘qulroqqa o‘xshaydi.

To‘satdan kelib qolgan omadni boy berishni istamagan baxt izlovchisi qizning yoniga mamnuniyat bilan o‘tirdi.

– Ishonasizmi, – deya gap boshladi yigit biroz rasmiy ohangda, – siz men dunyoda uchratgan eng jozibali qiz bo‘lasiz! Mana bu chiroyli, porlab turgan ko‘zlaringiz bilan bir odamni anchadan buyon xayolini o‘g‘irlab qo‘yganingizni o‘zingiz ham bilasizmi, asalim?

– Nimalar deyapsiz? Kimsiz o‘zi? – birdan qizning jahli chiqib ketdi. – Esingizda bo‘lsin: Men oliynasab yosh xonim bo‘laman. Og‘zingizga kelgan gapni aytaversizmi? Mayli, hozirgina qilgan iltifotli ishingiz uchun bu gapingizni kechirdim ham deylik, ammo faqat kitobni olib berganingiz uchungina kechiraman, bilib qo‘ying. Sizga o‘tira qoling, deganim bu sizga meni „asalim, shakarim“, deb ketaverishingizga ijozat berganim emas. Garchi siz shunday deb qabul qilgan bo‘lsangiz, u holda aytgan so‘zimni qaytib oldim.

– Ming bor uzr, juda xijolatdaman, meni kechiring, – dedi yigit astoydil yolvorib. Uning mamnuniyat to‘la ko‘zlari pushaymonlik va kamtarlik ifodasi bilan almashdi. – Oldingizda katta gunoh qildim, ma‘zur tuting. Men o‘ylabmanki, xiyobonga kelib turadigan qizlar, albatta... siz bilasizmi, bilmaysizmi, ehtimol...

– Mavzuni o‘zgartirsak, iltimos sizdan, – dedi qiz gapni cho‘rt kesib. – Albatta bundan xabardorman. Ammo men to‘g‘rimda bo‘lmag‘ur o‘ylarga aslo bora ko‘rmang. Yaxshisi, siz menga hamma yoqda g‘uj bo‘lib, yo‘lakchalarda u yoqdan bu yoqqa shoshilib o‘tib turgan odamlar haqida gapirib bering. Bu odamlar o‘zi qayerga ketish-

yapti? Nega bunchalik shoshilib yurishadi? Ular, aslida, baxtli odamlarmi?

Sal oldin mulzam bo'lib qolgan yigit endi kalondi-mog'lik qiyofasini tashlab, biroz mulohazakor odamga aylangandi. U hadeb bo'lsa-bo'lmasa gap suqavermasdan, faqat gapirish navbati yetib kelgunicha miq etmay kutib o'tirgandi.

– Ularni tomosha qilish maroqli hol, – deb javob berdi u qizning kayfiyatini o'zicha baholab. – Hayotning g'aroyib tomoshasi bu. Qarshingizdagi odamlarning ba'zilari kechki ovqatga, ba'zilari bo'lsa... Yana boshqa-boshqa joylarga ketyapti. Kim bilsin, har bittasining taqdiri qanday ekan?

– To'g'ri aytasiz, buni hech kim bilmaydi, – dedi qiz, – men tergovchi emasman, bema'ni savollar bergan bo'lsam, to'g'ri tushuning. Men bu yerga shunchaki toza havoda o'tirib, yengil nafas olish uchungina kelaman, zotan, faqat shu sokin xiyobondagina insonning yurak zarblarini xotirjam va teran his qilishing mumkin. Biroq baxtga qarshi mening jamiyatda tutgan o'rnimda ana shu hissiyotni, qalb olamini hech qachon tinglay olmaysiz. Nima deyayotganimni tushunyapsizmi, janob?

– Janob Parkensteper, – deya qizning gapini to'ldirdi yosh yigit. Shunday deb u yana umid va hayajon to'la ko'zlarini qizga tikdi.

– Yo'q, – dedi qiz ingichka barmog'ini o'ynagancha biroz kulimsirab, – siz mendagi holatni darrov tushuna olmaysiz. Axir kimningdir ko'nglini anglay olish bu lahza-lik ish emas-ku. Hatto odamning ko'rinishidan ham uning ichki dunyosini bilib olish mushkul ish. Oqsochim tang'ib qo'ygan mana bu ro'mol bilan shlapa go'yo boshimdagi butun o'y-xayollarimni-da berkitib qo'yganday. Hatto har doim sizni mashinada olib yuradigan haydovchingiz ham

har kuni ko'zlarinigizda miltirab turgan mungni payqay olmaydi. Ochig'ini aytganda, kimlargadir yuqori tabaqaga mansub kishilar toifasidan bo'lish ulkan baxtday bo'lib tuyuladi. Ammo ularning hammasi ham baxtli emas... Men sizga gapiryapman, janob Stekenpot?

– Parkensteker, – deb qizning xatosini to'g'rilab qo'ydi yigit kamtarlik bilan.

– Kechirasiz, janob Parkensteker, – qiz uzr so'rab, yana gapida davom etdi. – Bilasizmi, men har doim chinakam inson – omonat mol-dunyo jimjimasiga uchib, o'zligini buzmagani, haqiqiy odamiylik qiyofasini unutib, manfur va yulg'ich kimsaga aylanib qolmagan, qaysidir ma'no-da hayotdagi eng ulug' toifaga munosib asl inson bilan dardlashib o'tirgim keladi. Oh! Siz mening bu yaroqsiz boylik ohanjamasidan qanchalar charchaganimni bilmaysiz! O'zingiz ham ko'ring, bu hayotda hamma narsa pul, pul, faqat pul! Hatto oqshomgi bazmlarda ham bir-biridan qolishmaslik uchun ataylab har-xil soch turmagi bilan kelishadi. Buning bari jonimga tegdi! O'sha zeb-u ziynat, o'sha sayr-u sayohat, o'sha tillolarga chulg'angan jamiyatning kibor toifasi – hamma-hammasi g'ashimni keltiryapti! Men nihoyatda bezib ketdim!

– Menda esa aksincha, – yigit ancha ikkilanib o'zicha tavakkal qildi, – ya'ni, menda hamisha shunday fikr bo'lgan: Pul bu juda yaxshi, nihoyatda ajoyib narsa bo'lishi kerak.

– Chindanam yaxshi va ajoyib, chin yurakdan orzu qilinadigan narsa bu – iste'dod! Million-million pulingiz bo'lsa-yu, ozginagina iqtidoringiz bo'lmasa, boyligingizning hech qanday ahamiyati bo'lmaydi! Qiz umidsiz va tushkun ohangda gaplariga xulosa yasadi. Oradagi biroz jimlikdan so'ng, tag'in so'zlay boshladi: – Hamma narsada bir xillik, zig'ircha o'zgarish yo'q. Mashinalar,

kechki ziyofatlar, teatr, tomosha va o'tirishlar. Hammasi keragidan ortiq, bizning ehtiyojimizdan ko'ra ortiqcha stakanimdagi muzning tiringlashi ham asabimga tegib, jinni qilib qo'yay deydi meni...

Janob Parkensteker qizning barcha gaplarini katta qiziqish va zakiylik bilan tinglab o'tirardi.

– Baribir men badavlat odamlar va ularning mol-dunyo orttirish yo'llari to'g'risida eshitishni jon-dilimdan yaxshi ko'raman. Menimcha, ozgina xudbinroq bo'lsam kerak. Lekin siz bilan suhbatlashib o'tirib, fikrlaringa oydinlik kiritib olyapman. Nazarimda, menga quyilgan shampan vinosi allaqachon sovib qolgan va qadahimdagi muz ham allaqachon erib ketgan.

Shu vaqt qiz chin dildan, xushchaqchaqlik bilan kulib yubordi.

– Bilasizmi, – dedi u ko'ngilchanlik bilan, – bizlar hech kimga keragi bo'lmagan, o'zimiz istagandek rohat-farog'atni topolmaydigan toifalardanmiz. O'sha shampän quyilgan qadah va muz solish shunchaki bema'ni bir hoy-u havas, shunchaki oliftagarchilik, xolos. Sizga bitta voqeani aytib beraman hozir. Bir kuni Uolderf degan joyda o'tkazilayotgan bazmga Tortari shahzodasi qadam ranjida qilibdi. Bazmdagilar darrov rasmiyatchilikni, dabdabagar-chilikni joyiga qo'yishibdi. Hattoki ular kechki taom dasturxonida har bitta kibor mehmonning likopchasi yoniga bir donadan yosh bolalar qo'lqopini qo'yib chiqishibdi. Qo'lqop nima uchunligini fahmlayapsizmi? U mehmonlar zaytun yeyayotgan paytlarida og'izlarini artish uchun qo'yilgan ekan.

– Sizni tushunyapman, – deb bosh irg'adi yigit kamtarlik bilan. – Oliymaqom davralarning bunday ko'ngilxushligi oddiy xalq uchun doim g'ayrioddiy holat bo'lib kelgan.

– Ba’zan, – deya gapini davom ettirdi qiz, ayni chog‘da u yigitning e’tirofiga minnatdorchilik bilan boshini egib qo‘ydi, – shunday o‘ylaymanki, basharti qismat menga ham muhabbat baxtini in’om etib, kimnidir sevib qolgudek bo‘lsam, mening ko‘ngil mulkinga quyi tabaqadagi oddiy odam podshoh bo‘lib saylanishini tilagan bo‘lardim. U oddiygina ishchi bo‘lsa ham mayli, lekin tekintomoq bo‘lmasin. Ammo tan olish kerakki, ko‘ngil istagidan ko‘ra boylik qutqusi kuchliroq bo‘lar ekan. Menga ham ikki nafar badavlat kishi ko‘ngil qo‘ygan. Ulardan biri nemis millatiga mansub, qayerdadir direktor bo‘lib ishlovchi Grend Dyuk ismli zodagon. Uning qaydadir xotini bor, yo bo‘lmasa qachonlardir bo‘lgan, deb o‘ylayman. Johilligi va yengiltakligi uchun uni o‘ldirib qo‘yay deyman. Ikkinchi kishi millati ingliz bo‘lgan bir markiz, nihoyatda pulga o‘ch va toshyurakki, undan ko‘ra ba’zan nemisni ham afzalroq ko‘rib ketaman. Eh, shunaqa savdolar bor mening boshimda! Qiziq, bularni sizga so‘zlab berishga meni nima majbur qilyapti ekan, hayronman, janob Parkenteker?

– Parkenteker, – deb to‘g‘rilab qo‘ydi yigit yana muloyimlik bilan. – Bilasizmi, ayni damdagi sizdagi ishonch va jasurlikni men nechog‘lik qadrlab o‘tirganimni hatto tasavvur ham qilolmasangiz kerak.

Qiz yigitga javoban samimiy, mehribon nigohini qadadi.

– O‘zingiz nima ish qilasiz, janob Parkenteker? – deb so‘radi u yigitdan.

– Bizniki o‘ta oddiy, kamtarona bir ish, xonim, – dedi yigit. – Biroq men ham bu olamda yuqoriga ko‘tarilib yashashga umid qilaman. Siz boya quyi tabaqadagi insonni sevib qolish xususidagi orzuingizni jiddiy aytdingizmi?

– Albatta, jiddiy aytdim, – deb javob berdi qiz. – Biroq men – ehtimol, deb aytdim. Axir peshonamda nomzod bo‘lib turgan Dyuk bilan markiz borligidan xabaringiz bor-ku. Ha, ammo ko‘nglimdagi orzuyim hamon o‘sha-o‘sha, u darajada quyi bo‘lmagan, oddiyroq bir insonni uchratsam deb yashayapman.

– Men, – deya xitob qildi shu vaqt janob Parkensteker qizning gapini bo‘lib, – kichkina restoranda xuddi siz orzu qilgandek oddiygina bir ishchi bo‘lib ishlayman.

Shunda qiz yigitdan biroz o‘zini olib qochdi.

– Ishqilib ofitsiant bo‘lib emasmi?

– Men hisobchiman, – dedi yigit. – Shu xiyobonning ro‘parasida elektr chirog‘i yaltiratib turgan – „Restoran“ degan yozuvni ko‘ryapsizmi? Men xuddi o‘sha restoranda hisobchi bo‘lib ishlayman.

Qiz yigitning gaplarini eshitish asnosida chap bilagidagi shohona bilaguzuk o‘rtasiga o‘rnatilgan qo‘l soatiga tez qarab oldi-da, shoshib o‘rnidan turdi. Tizzasidagi kitobini beli tor qilib tikilgan ko‘ylagining yon cho‘ntagiga solib qo‘ydi. Lekin kitob cho‘ntakka arang sig‘ib, ko‘ylakning yonboshi ancha do‘ppayib qoldi.

– U holda nega ishda emassiz, janob Parkensteker? – deb so‘radi qiz.

– Mening navbatim tunda, xonim, – dedi yigit. – Ish soatim boshlanishiga hali ancha vaqt bor. Darvoqe, sizni yana ko‘rishimga umid qilib qolsam bo‘ladimi?

– Bilmadim, – deb javob berdi qiz o‘ychan. – Ehtimol, yana ko‘rishib qolarmiz. Injiqligim tutib qolmasa, albatta. Endi esa zudlik bilan ketishim lozim. Bugun yana bazm va o‘tirishimiz bor. Eh, yana o‘sha eski hammom, eski tos! Balki, bu yoqqa kelayotganingizda xiyobon muyulishida turgan avtomobilga ko‘zingiz tushgandir? Oq rangdagi?

– Qizil g'ildiraklimidi? – dedi yigit peshonasini tirishtirganча mulohazasini bildirarkan.

– Ha, o'sha. Men har gal o'sha mashinada kelaman. Haydovchim meni muyulishda kutib turadi. U meni do'kondan u-bu xarid qilib yurgandir, deb o'ylaydi. U yuragimda yuz berayotgan holatni aslo tushunmaydi. Qayerda bo'lmaylik, hayotning dabdabalari ko'pincha istaklaringizga hokimlik qilarkan. Shuning uchun hatto haydovchilarimizni ham aldashga majbur bo'lamiz. Gaplarim cho'zilib ketdi, tezroq keta qolay endi, janob Parkensteker. Xayrli tun sizga.

– Lekin shoshmang, – dedi yigit qizni to'xtatib. – Hozir judayam qorong'i bo'lib qoldi, buning ustiga xiyobon ham bezorilar bilan to'la bo'lsa. Men sizni...

– Agarda mening orzu-umidlarimga nisbatan zarracha hurmatingiz bo'lsa, – dedi qiz shunda qat'iy turib, – men ketganimdan keyin mana shu o'rindiqa o'n daqiqa tek o'tirib turasiz. Taklifingizga e'tirozim yo'q-ku, ammo haydovchim o'z sohibasining bir o'zinimas, yonida qandaydir begona erkak bilan ko'rib qolsa, buning oqibati yaxshi bo'lmasligi mumkin... Yaxshi qoling, janob Parkensteker!

Qiz ildamlilik bilan tez-tez yurib ketdi, uning ulug'vor qiyofasi bir zumda qorong'ilik qa'riga singdi. Yigit esa turgan joyida qizning xiyobon chetidagi yo'lak bo'ylab shoshib ketayotganini zimdan kuzatib turarkan, muyulishdagi mashina yoniga yetganida birdan qizning shartta to'xtaganini payqadi. Shunda yigit qizning iltimosini buzib, hech narsani o'ylamay, uning ortidan chaqqon yurib keta boshladi. Janob Parkensteker qizni ko'zdan qochir-maslik va unga sezdirib qo'ymaslik uchun ataylab butazor va yo'g'on daraxtlarni panalab oldinga yuraverdi.

Shunda yigit qizni muyulishdagi mashinaga chiqmasdan, unga chap berib, ko'chani qoq o'rtasidan kesib o'tga-

nini ko'rib qoldi. O'ziga qulayroq yerga turib oldi-da, yigit yana uning keyingi hatti-harakatlarini sinchiklab kuzataverdi. Asosiy yo'lakni bosib o'tarkan, qiz tepasida yaltiroq belgi nur sohib turgan restoranga kirib ketdi. Bu restoran boya yigit aytib o'tgan joy bo'lib, bu yerda eng arzon va oddiy taomlar tayyorlanar edi. Xonimlardek viqor bilan kiyinib olgan qiz esa restoranga kirgan zahoti uning orqa xonasiga o'tdi-da, bir zumda boshidagi shlapasi bilan to'r ro'molini yechib, qaytib chiqdi.

Restorandagi hisobchining joyi bejirim holatda edi. Unda o'tirgan bir mallasoch qiz har doimgiday devordagi katta soatga tez nazar tashladi-da, asta o'rnidan turdi. Uning joyini kulrang libosdagi bizning — „xonim“imiz egalladi.

Bu paytda janob Parkensteker ko'chada ikkala qo'lini cho'ntaklariga solib olganча yo'lak bo'ylab sekin bosib kelardi. Muyulishga yetib kelganida, uning oyoqlariga yo'l chetidagi chimzor ustida yotgan kichkinagina, qog'ozga o'ralgan nimadir urilib ketdi. Uning yaltiroq va bezakli muqovasidan yigit bu boya qiz o'qib o'tirgan kitob ekanligini tanidi. Uni loqaydlik bilan qo'lga olarkan, janob Parkensteker kitobning sarlavhasiga asta ko'z tashladi. Bu Stivenson ismli muallif tomonidan yozilgan „Yangi ming bir kecha“ nomli kitob edi. Yigit hafsalasi pir bo'lgandek uni yana o't ustiga tashladi-da, o'zi ham bir-ikki daqiqa chimzor ustida cho'zilib yotdi. Birozdan keyin janob Parkensteker o'rnidan turib, muyulishdagi oppoq, g'ildiraklari qizil mashina yoniga kelib to'xtadi. U mashinaning orqa o'rindig'iga o'zini tashladi-da, momiq, par yostiqlar ustiga yastanib olganча, haydovchisiga ikki og'izgina so'z aytdi:

— Uyga, Genri.

YO‘L QIDIRIB...

– Ko‘ylaging o‘zingga loyiq keldimi, Sem? – deb so‘radi Uebber xonim eman daraxti ostidagi o‘zining jona-jon tebratma kursisida kitob o‘qib o‘tirarkan.

– Ha, endi soz bo‘libdi, Marti, – deb javob berdi Sem biroz o‘zidan ketib. – Avvaliga men o‘zim tugmalarni joy-joyiga qo‘yib qaday olmayotgandirman, deb o‘ylagandim, keyin bilsam, teshiklarining o‘zi tugmalar uchun xiyol kattalik qilarkan.

– Ha mayli. Endi ko‘ngling to‘lgan bo‘lsa bo‘pti, – deb qo‘ydi xotini unga beparvo ko‘z tashlab. – Bo‘yinbog‘ingni ham tang‘ib ol. Ko‘ylagingga juda ham yarashadi.

Sem Uebberning qo‘y ranchosi Nueses bilan Frio o‘rtasidagi eng xilvat yerga joylashgandi. Ikki qavatli bu bino kimsasiz chakalakzor o‘rtasida do‘ppayib turgan yaydoq tepalik o‘rtasida bo‘lib, ranchoning oldida chog‘roqqina maydonda esa otlar o‘tlab yurar, yana shu yon-atrofdagi qo‘ylarning yungini oladigan yungxona ham bor edi. Ranchoning shundoqqina orqasidan esa tikanli chakalakzor boshlanib ketardi.

Sem yaxshilab boqilgan qo‘ylarning mayin yungidan sotib olish uchun qo‘shni Chepmen ranchosiga borib kelmoqchi bo‘lib yurgandi. Biroq bu safar uchun alohida e‘tibor qaratmasa bo‘lmasdi, negaki Chepmen ranchosi o‘zining aholisi hamda hajmi jihatidan deyarli shaharchaday bo‘lib qolgan binoyidek joy edi. Shuning uchun ham Sem bu safariga muvofiq ravishda – yasan-tusan“ qilib olishga qaror qilgandi. U o‘zidan mutlaqo yangi, o‘zgacha qiyo-fa yaratishni xayol qilib, o‘ng-u tusini chiroyliroq qilish harakatida edi. Zarbdor muskullari yordamida oftob olgan bo‘ynini qo‘pollik bilan qisgan oppoq bo‘yinbog‘ uning aftiga noodatiy ifoda bag‘ishlab turardi. Yaxshilab o‘nglan-

magan maykasi ustidan tugmalari chala yarim qadalgan ko'ylagi notekis hilvirar edi. Semning baquvvat adl qomatini tuzukkina yashirib turgan – tayyor qo'ldan olingan“ kulrang kastum bu qo'ysevar cho'ponning har doimgiday alpon-talpon qilib yurishiga ancha monelik qilardi. Balki, engil-boshidagi shuncha noqulaylikni debmi, Semning qoraygan yuzlarida xuddi qamoqda begunoh jabr tortayotgan mahbusnikiday qayg'uli manzara qotib qolgandi. Uydan chiqar ekan, Sem hovlida o'ynab yurgan uch yoshli o'g'li Rendining boshini silab o'tdi-da, darvoza oldida uning chiqishini kutib turgan oti – Mexiko tomon shoshildi.

Tebranma kreslosida bamaylixotir o'tirgan Marta qo'lidagi kitobining o'qiyotgan sahifasiga barmog'ini belgi qilib qo'ydi-da, erining – „pardozi-andozi“dan keyin ortida qolgan ivir-sivirlarga muloyim jilmayib qaradi:

– Bu turqi-tarovat bilan Sem, – dedi u gap ohangini ataylab cho'zib, – Texasning manaman degan cho'ponidan ko'ra ko'proq o'sha ranchoyngda o'sib yotgan o't-alafga o'xshab ko'rinyapsan.

Sem beso'naqaylik bilan egar ustiga joylashib oldi.

– Shu gapni hamma gapirsa ham, sen aytmasang yaxshi bo'lardi. Xotanim emish yana, – dedi u kesatib. – Eringning kiyim-kechagiga qarab qo'yish o'rniga qachon qarasa yalpayib o'tirvolib, qayoqdagi bo'lmag'ur kitoblarini varaqlaganing-varaqlagan!

– Yaxshi bo'пти! Keta qol endi, yo'lingdan qolma, – dedi xotini unga javoban. Missis Uebber kreslosining tutqichlariga yengilgina urib qo'ydi. – Har doim mutolaamning beliga tepasan. O'qiydigan bir dunyo kitoblarim bor. Buning ustiga istagan paytimda xohlaganimcha mutolaa qila olaman. Bu havoyi va tashlandiq qishlog'ingda na gaplashgulik va na eshitgulik bir odaming bo'lmasa, boshqa yana qanday vaqtichog'lik bor? Hatto sen bilan ham beg'alva

gaplashib bo'lmaydi, qachon qarasa noliganing-noligan, noliganing-noligan-a! Voy, tezroq keta qolgin, Sem, bor, meni o'z holimga qo'y!

Sem tizzalarini otining biqinlariga mahkam tirab oldi-da, qarddon hamrohini asta turti. Ular birozdan so'ng eski, asosiy qishloq yo'li ustiga chiqib olishdi. Vaqt hali erta, soat endigina sakkiz bo'lgan, biroq kun halitdan qizdirishni boshlagandi. Bundan uch soat oldinroq yo'lga chiqsam bo'lar ekan, deb ichida jindek afsuslanib qo'ydi Sem. Aslida, Chepmen ranchosi atiga o'n sakkiz mil narida joylashgandi, lekin yo'l juda notekis, ayniqsa mana shu asosiy yo'lning o'zi uch mil masofa uzunlikda edi. U xuddi bu yo'llardan avval ham bir marta yurgan, shuning uchun ketayotgan yo'li aniq esida qolgandi.

Sem qishloqning asosiy yo'lidan burilib, Kvintenil-ladagi kichikroq soy yoqalab yo'lida davom etdi.

Ayni shu yerda yo'l torgina so'qmoqchaga aylanib ketar, so'qmoqcha yam-yashil, barra maysalar bilan qoplanib yotar, Mexiko esa bu yo'ldan satang yurish qilib, nozaniniday yo'rg'alab borardi. Qarshisidan Yovvoyi Dik suv dambasi chiqib qolganida Sem yana ortiga o'girilib, tikanak qoplab yotgan kichkina tepalik tarafga ko'z tashladi. Shu yerdan boshlab u ortida qoldirib ketayotgan yo'llarining yaxlit qiyofasini yodda tutib tag'in oldinladi. Sem tikanli yirik butazor oldidan o'tayotib nihoyatda qiyonalib ketdi, bu chakalakzor qurg'ur ham o'zi naq yigirma yaddan kam bo'lmagan hudud ekan, Sem to daraxtlar sharpasi soya solib turgan kengroq joyga chiqib olguncha yuragi siqilib ketdi. U Kvintenilla bilan Pedra o'rtasida qad rostlagan qiya tepalikning nishabligidan asta odimlab o'ta boshladi.

Oradan ikki soatcha vaqt o'tgandan keyin Sem birdan yo'ldan adashganini sezib qoldi. U egri-bugri yo'llarni

bosib o'tib, o'zining aniq manzilini yo'qotib qo'ygandi. Sadoqatli cho'pon o'sha zahoti qattiq sarosimaga tushib qoldi, u nima qilishini bilmay, atrofga olazarak qarayverdi. Mexiko bo'lsa egasining notinchligidan halovati buzilib, boshini u yoqdan bu yoqqa burib, o'zini har yoqqa tashlay boshladi. Semning ko'nglidan kechayotgan chigal o'ylar ayni damda Mexikoga ham tinchlik bermasdi.

Na oldindagi manzilni eslatadigan biron-bir belgi ko'rinar, na chor atrofda Chepmen ranchosidan darak berguvchi qildek nishona ko'zga tashlanardi. Ular alanglay-alanglay, nihoyat qisqagina, ammo hatto quyvon ham yorib o'tolmaydigan darajada quyuq bo'lgan butazor ro'parasidan chiqdilar. Chindan-da odam bolasining qadami yetgan joylarga o'xshamasdi.

Ko'pni ko'rgan chorvador yoki cho'pon uchun-ku bir kechalik yoki bir kunlik bo'lgan bu yo'lda adashib qolish hech gap emasdi. Bunday holatlar bu yerda tez-tez bo'lib turadi. Bir kechalik ovqatdan qolib, shundoqqina egarining ustidagi yumshoq yopinchiqni mayin maysazorlar ustiga to'shab, maroq bilan uxlab yotish – tajribali qo'ychivonlar uchun arziyas hodisa. Lekin Semning vaziyati mutlaqo bo'lakcha edi. U umrida hech qachon qoq yarim tunda o'z ranchosidan bir mil ham uzoqqa ketib qolmagandi. Martaning esa chakalakzordagi ilonlarga, zaharli hasharotlarga, hatto selkillama qora qo'ylarga ham toqati yo'q edi. Shuning uchun ham Sem ayolining bir o'zini hech qachon tashlab ketmasdi.

Adashib qolganidan keyin taxminan to'rt soatlar o'tgach, izillab, tentirab qolgan Sem birdan hushyor tortdi. Uning vijdoni qiynalayotgan edi. O'zi bir ahvolda, shalviragan, kiyimlari kir, shalabbo bo'lgan, bularning bari horigandan ko'ra Semdagi adoqsiz bezovtalik nishonalari edi. Bu paytga kelib u allaqachon Friedagi

poyezd yo'lini shartta kesib o'tib, to'ppa-to'g'ri Chep-men ranchosiga kirib boraman, deb umid qilayotgandi. Agarda u yo'ldan chalkashib ketmaganda edi, allaqachon o'z manziliga yetib, ko'zlagan ishini ham bahuzur tamomlab olgan bo'lardi. Sem hozir o'z uyidan ellik mil nariga ketib qolganday, o'zini juda ham yolg'iz his etdi. Basharti u yangi ot bilan yo'lni so'roqlab-so'roqlab ortga qaytgan taqdirdayam sevikli Marta bilan shirintoy o'g'lining yoniga qaytish uchun tun bo'yi yo'l bosishiga to'g'ri kelardi.

– Mana o'zimdan ketganimning jazosi! Semni cheksiz pushaymonlik tuyg'usi qurshab oldi. Uning tomog'iga yong'oqdek narsa tiqilib qolgandi. Kitobsevar ayoliga aytajak so'zlari xayolidan o'tarkan, sodiq cho'ponning ko'zlarida yosh halqalandi. To'g'risiyam, Semning tuturuqsiz haqoratlariga dosh berib, gadoytopmas, vahimali o'sha ranchoda yashash xotiniga ham oson emasdi. Sem shuncha vaqtdan beri mutolaaga mayli bor xotining ustidan kulib, u o'qiyotgan semiz-semiz romanlarni mensimasdan, qilgan qiliqlarini eslab, juda uyalib ketdi, o'zini o'zi ayovsiz la'natladi.

– Uning bor ovunchog'i ana o'sha romanlari bo'lsa, bechora chindan ham nima qilsin, – deb xo'rsindi Sem. Mexikonning quloqlariga bo'lsa uning bu xo'rsinig'i negadir g'ayritabiiy, o'ta boshqacha bo'lib eshilib ketdi. – Menga o'xshagan kallavaram sassiq ko'zan bilan yashash ungayam og'ir bo'lsa kerak. Faqat pishir-kuydir, kir yuv, ovqat qil, qo'ylarning kalla-pochasini tozala, yana ustiga ustak erining ma'nisiz xo'rlashlariga chidab yashash! Rostdanam, undan ko'ra bir bet kitob o'qish zavqliroq-da!

U xayolida Martani ilk daf'a uchratgandagi qiyofasida jonlantirib ko'rdi: durkun, dildor va g'ururli go'zal! Qora mehnat va yillar soyasi tufayli yuzi jigarrang tus olish-

dan avval Martaning yonoqlari nim pushti rangda yal-yal yonib turardi. Doimiy sukunat cho'mgan quyruq chakalakzorlar orasida osmono'par orzu-xayollarga burkanib yashagan xayolparast va soddadil qiz!

– Agar shunaqa dag'al muomalam va qo'rs gaplarim bilan ichimdagi sevgi izhorimni tilimga ko'chirganimda bormi, meni hatto yovvoyi mushuk ham tilka-pora qilib tashlagan bo'lardi.

Sem o'zidan o'zi norozi bo'lib, ana shunday g'urbatli o'ylari bilan qaysi yo'lda ekanligini ham aniq idrok qilolmasdan qayergadir ketib borardi. U faqat o'zining nechog'lik insofsizligini, Martaga qilgan qilg'iliklari to'g'risidagina o'ylar va ezilar edi. U endi nima qilishini bildi. Nima qilib bo'lsa ham Martani xursand qilishini o'ylardi. U yung olib-sotadigan og'aynilari – Garsiya, Jons va San Antonioga ham birvarakayiga xat yozadi. Semning kallasida bundan boshqa yana yangidan yangi rejalar tug'ila boshladi. U o'zining bir xonasida yaltirab turgan kichkinagina qop-qora pianinoni ko'z oldiga keltirdi. Butun oila kechki ovqatdan so'ng pianino atrofiga jam bo'lib olganча o'g'ilchasi Rindo chalayotgan ajoyib kuyni tinglab o'tirganlari Semning ko'z oldida yaqqol namoyon bo'ldi.

Ammo shuncha tuzgan g'aroyib rejaları hamda ularni amalga oshirish istagi Semning Marta bilan o'g'li Rendi o'tkazadigan vahimali tun qayg'usini yengillatib qo'yolmasdi. Uzzukun nuqul adi-badi aytishib, g'alva-g'isha-va qo'zg'aganlari bilan Marta baribir har tun Semning kuchli qo'llari ustiga asta boshini qo'yar, bor qo'rquvini yashirganча Semning yurak urishini tinglab yotar, butun vujudini mamnunlik va shukronalik hissi qamrab olardi. Aslida-chi, Martaning qo'rquvlari chindan ham asossizmid? Sem elma-el kezib, bosqinchilik qilib yur-

gan bezori meksikaliklarni xayoliga keltirdi. Rancholarga pusib boradigan tungi yovvoyi mushuklar, tili uzun silliq ilonlar, mingoyoqlar va yana bir olam xavf-xatarlar borasidagi o'y cho'ponning yuragini g'ash qildi. Ehtimol, Marta hozir qo'rqqanidan jazavaga tushib o'tirgandir. O'g'li Rendi bo'lsa yig'lab, dadasining tezroq kelishini yalinib so'rayotgandir.

Ketma-ket cho'zilib, bir-biriga ulanib ketgan butazorlar-u o'simliklarning hech adog'i ko'rinay demasdi. O'ydim-chuqur yerlar, nishablik ketidan tag'in boshlanib ketadigan nishabliklar, jarliklarning hammasi bir-biriga farqlanmas darajada o'xshab ketardi, boz ustiga ular faqat takrorlanib boraverardi, sira-sira o'zgarmas va yo tugamas edi. Xudoyim-ey, qaniydi tezroq biror tanish yerdan chiqa qolsaydi!

Hayot juda qiziq-da yoki tabiatning o'zi o'yin qilishni xush ko'radi. Oddiy odamning hayoti aqlli diplomatnikidan ko'ra qiziqarliroq kechishi ham mumkin. Qorlarda yo'qolib qolgan kishilar to hushdan ketgunga qadar bitta doira ichida aylanib yurganlarini anglay olmaydilar. Yoxud donishmand sayohatchilar turli aqliy jarayonlarda aylanib-aylanib, keyin yana eng boshlang'ich nuqtasiga qaytib kelishlarini o'zlari ham tushunmaydilar.

O'ziga ishonch bilan hamon jadal yo'rtib borayotgan Mexikoning quloqlari tagida horg'in, afsuslangan Semning chuqur-chuqur xo'rsinishi jaranglar edi. Ular yana tik qoya nishabligidan yonbag'irlab ketgan o'n yoki yigirma fut balandlikdagi qalin butazor oralab keta boshladilar.

– Endi chiday olmayman, Mex, – deb yubordi Sem otiga iltijo bilan qarab. – Mana shu yerga kelganda tamomila holdan toydim. Axir sen o'zing ham o'lgudek charchab ketding-ku, og'ayni. O Xudojonim-ey, nima balo, bu yorug' dunyongda birontayam kulba-kapang qolmaganmi?

Sem faryod qilib, tovoni bilan yana Mexikoning biqiniga turti.

Ot bunga javoban norozi ohangda pishqirib qo'yarkan:

– Yaqin-atrofdagi o'sha kulbang bo'lganda ham bizga nima foydasi bo'lardi? Axir uyga tezroq yetib olishimiz kerak-ku, – deb qo'ygandek edi go'yo.

Lekin shunga qaramay, Mexiko yurishini yanada tezlatdi, hatto yo'rtigancha chopib ham ketdi. Ulkan, qop-qora chakalakzorni aylanib o'tarkan, Sem bir nafasga to'xtadi. U otining tizginlarini yerga tashladi-da, ko'zlariga ishonmasdan, turgan joyida o'tirib qoldi. Sem o'z uyidan nari borsa o'n yard narida turar edi.

Sadoqatli Marti yuvosh va beozorgina bo'lib, eshik oldida, o'zining qadr-don tebratma kursisida hamon kitob o'qib o'tirar, bolajon Rendi esa yerga o'tirib olgan kichkinagina o'yinchoq mashinasini g'izillatib yurgizish bilan band edi. U bir zum o'yinidan boshini ko'tarib, sal narida turgan dadasiga ko'z tashladi-yu, lekin uni taniy olmasdan yana o'yinga berildi. Marti esa bu payt qandaydir sharpani sezgandek bo'lib, erinchoqlik bilan orqasiga o'girilib qaradi. U odatdagidek kitobining kelgan yeriga barmog'ini belgi qilib qo'yib turardi.

Ana shu vaqtda Sem bir seskanib oldi. Xuddi yomon tush ko'rib, birdan uyg'onib ketgan odamday o'zini g'alati sezdi-yu, sekin egardan tushdi. Qattiq hayajonlanib ketganidan Sem nuqul lablarini yalardi. Ammo u o'zidagi noqulay holatni bildirmaslik uchun darrov xotiniga o'shqira ketdi:

– Buni qara, haliyam shu bo'lmag'ur romanlaringni titkilab o'tiribsanmi?! Sendan boshqa kim ham o'qirdi bu semiz kitoblarni? Qani yig'ishtir hammasini, tez! Senga aytyapman!

Mana, yana o'sha Sem. Texasning manaman degan bu cho'poni safari davomida adashib qolib, yo'l topolmay, tazarru qilgan, lekin qaytgan zahoti tag'in o'sha-o'sha baqiroq Semga aylanib qolgan, biroq uning eson-omon qaytib kelganidan sadoqatli Marti behad xursand edi.

OKTABR VA IYUN

Kapitan chorsiday xonasining eski devoriga osib qo'yilgan qilichiga ma'yus termilib yotardi. Devor yonidagi qizg'ish javon ichida uning rangi unniqib ketgan nihoyatda xarob formasi saqlanar, bu engil-bosh harbiydagi xizmat hamda ob-havo beqarorligi sababli allaqachonlar dog' bosib, pitig'i chiqib ketgandi. Eh-he, o'sha davrlarga ham mana ne-ne zamonlar bo'lib ketibdi!

Endi esa o'sha vaqtlari mamlakatining eng ishongan tog'laridan biri bo'lgan oliymaqom va yengilmas kapitan bir ayol kishining mayin nigohlari-yu ishvali tabassumi muhrlangan lablariga asir bo'lib qolgandi. Cheksiz sukunat og'ushidagi nimqorong'i xonasida dilgir o'tirarkan, kapitan yaqindagina undan kelgan xatni qo'llarida asabiy paypaslar, u aynan mana shu xatni deb ich-etini yemoqda edi. U xatning eng halokatli qismini – uning butun umidlarini chil-parchin etgan satrlarga qayta-qayta ko'z yugurtirardi:

– Katta boshingizni kichik qilib, men kabi ojiz bir zaifadan bir umrlik turmush yostig'iga birgalikda bosh qo'yishni taklif etganingiz men uchun, shaksiz, oliy sharafdir. Biroq na choraki, sizga o'z dilimdagilarni ro'yi-rost so'zlamasam bo'lmas. Taklifingizga bo'lgan qat'iy e'tirozim, hurmatli janobim, bu yoshimiz o'rtasidagi tafovutdir. Albatta, men sizni benihoya xush ko'raman, illo baxtga qarshi, qurilajak bu nikoh hech birimizga saodat olib kelmagay. Bularga ishora qilganim uchun oldingiz-

da g'oyatda uzrliman, lekin ishonchim komilki, vijdonim oldidagi mazkur majburiyatimni marhamatli janobim xolisalillo qadr etgaylar.

Kapitan boshini qo'llari ustiga qo'yib chuqur xo'rsindi. To'g'ri, ularning yoshi o'rtasida anchagina tafovut mavjud. Shunday bo'lsa-da, kapitan juda tetik va baquvat, o'ziga yarasha obro'si hamda mol-davlati bor yirik shaxslardan hisoblanardi. O'tday otashin muhabbati, mehr to'la g'amxo'rliги hamda nufuziga qaramay, nahot u o'sha ayolni haliyam yosh to'g'risidagi fikrlarini o'zgartira olmadi? Buning ustiga ayolning ham unga mutlaqo befarq emasligini kapitan ich-ichidan sezib turardi.

Shubhasiz, bu erkak hazilakam janoblardan emasdi. Tanida kuch-g'ayrati jo'shgan, hamon epchil va chaqqon, bor jasorati va quvvatini jang maydonlarida sarf etgan oliynasab yigitlardan edi o'ziyam. Yo'q, kapitan so'zsiz o'sha go'zal sanamning huzuriga borib, odamgarchilik yuzasidan insof qilib hadeb yoshini vaj etavermasligini o'tinib so'raydi. Eh, yosh! Tavba, muhabbatday buyuk kuch oldida yoshning nima ahamiyati bor ekan?

Ikki soatdan so'ng kapitan ro'parasida unga shay turgan eng qiyin jangga qat'iy kirishish uchun yo'lga otlandi. Mahbubasi istiqomat qiladigan eski janubiy ko'chalardan biri bo'lmish Tenesi tomon yo'nalgan poyezdga chiqdi.

U darvozadan ichkariga yo'l solib, mayda shag'al to'kilgan yo'lakchadan bir-bir bosib borarkan, bu as-noda Teodora Deming, ya'ni uning sevgilisi, hasham-dor, ko'rkam imoratning oldi zinalarida o'tirgancha yoz shomining nasim tarovatidan bahra olib, to'yib-to'yib sipqormoqda edi. Ayol kapitanni xijolatpazlikdan qutqarish uchun samimiy tabassum bilan uni kutib oldi. Kapitan zina pastida turib, yuqorida turgan ayolga sinchiklab bo-qarkan, o'z nazdida, ularning o'rtasidagi yoshda u qadar

sezilarli farqni payqamadi. Ayolning qarshisida bo'ydor va kelishgan, yoz oftobida yuzlari jigar tusiga kirgan tiyrak nigohli, salobatli erkak viqor solib turardi. O'z navbatida, ayol ham ayollik davrining eng gullagan, avji durkunlik pallasida edi.

– Sizni kutmagan edim, – hayratlandi Teodora, – lekin basharti tashrif buyurgan ekansiz, qo'lim ko'ksimda, xush kelibsiz degayman. Yuborgan maktubimni olmadingizmi?

– Maktubingizni olganman, – deb javob berdi kapitan, – va o'sha maktub sababli ham ayni daqiqalarda shu yerdaman. Quloq soling, Teo, kaminaga bergan javobingiz xususida yana bir o'ylab ko'rsangiz bo'lmaydimi? Shunga nima deysiz?

Teodora kapitanga mehr bilan jilmaydi. Kapitan o'zini anchagina durust saqlagandi. Bu ayol haqiqatan ham undagi kuch-qudratni, burgut qarashlarni, chinakam erkakcha shijoatni yaxshi ko'rardi. Biroq...

– Yo'q, yo'q, – deya darhol bosh chayqadi u, – bu haqda ortiqcha gapga o'rin yo'q. Siz menga shak-shubhasiz yoqasiz, ammo turmush o'rtoq sifatida emas, yo'q! Bizning yoshimiz... Iltimos, meni bu haqda yana takroran so'zlatmang, hammasini o'z xatimda bayon etib bo'lganman.

Shu damda kapitanning jigarrang yuzlarida qizarinish aks etdi. U bir muddat so'zsiz qoldi, olaqorong'ilik bag'riga mungli nigohlari bilan tikilib qoldi. Ko'z oldiga uzoq-uzoqlarda qorayib ko'rinib turgan quyuq daraxtzorlar ortidagi keng, katta maydon ichida, ko'm-ko'k dengiz yonida o'ynab yurgan ko'k kiyimli bolalarning shodon chehralari keldi. O, bu damlarga ham ne-ne zamonlar bo'lib ketibdi! To'g'ri, qismat va oliy hakam bo'lmish vaqt uning boshiga qancha qora kunlarni solmadi. Ba'zan,

u bilan baxt qushi o'rtasidagi masofa shunchalar yaqin kelib qoladiki, lekin u sira-sira tutqich bermasdan baribir uchib ketib qoladi!

Mana, uning qattiq, oftobda kuygan qo'llari ustida Teodoraning mayin, yumshoq barmoqlari siypalanmoqda. Shu soniyalarda navnihol ayol alal-oqibat bir tuyg'uni chuqur his etdiki, uning qalbida ham muhabbatga o'xshash qandaydir o'tli mayl nafas olib turarkan.

– Gaplarimni ko'nglingizga og'ir olmang, iltimos, – dedi ayol asta. – Hammasi yaxshilikka bo'lsin. Men bularning barini o'z aqlim bilan o'ylab, pishitib, undan keyingina xulosalab, so'ng aytdim sizga. Kun kelib, sizga turmushga chiqmaganim uchun hali o'zingiz mendan minnatdor bo'lasiz ham. Avvaliga bu g'oyatda ajib, suyuqli holat bo'lishi mumkin, biroq... Biroq o'z aqlingiz bilan o'ylab ko'ring! Shoshilmay mulohaza qiling! Atigi ikki-uch yildayoq ikkimizdagi did va layoqatlarning bir-biriga qanchalik nomutanosib ekanligi kundek ravshan bo'ladi! Birimiz kamin yonida o'tirib, mutolaa qilishni xush ko'rsak, boshqa birimizning ko'nglimiz kechki ziyofatlar, oqshom bazmlari uchun o'ta sust ketishi mumkin. Yo'q, qadrdonim, yo'q. Bamisoli yanvar bilan may oylari bitta davrda birga kela olmagani kabi, oktabr bilan erta iyun mavsumlari orasida ham yer bilan osmonchalik masofa mavjud. Biz bir-birimizga to'g'ri kelmaymiz, janob kapitan, meni ma'zur tuting.

– Teo, – deb sado chiqardi kapitan, uning ovozi adoqsiz, bo'g'iq iltijo ohangi mujassam edi, – Teo, ishonig, men hamma vaqt sizning ko'nglingiz tusagan, qalbingiz amr etgan yumushlarni sidqidildan bajaraman. Agar istasangiz....

– Yo'q, bunday qilolmaysiz! – keskin rad etdi ayol. – Aynan hozir shunday qila olaman, deb o'ylayapsiz, lekin

bu ish qo'lingizdan kelmaydi, yo'q! O'tinaman, mendan boshqa hech narsani so'ramang.

Nihoyat, jang tugadi. Ammo oliymaqom kapitan jasur va sheryurak jangchi bo'lgani bilan, baribir, bu kurashda yengib chiqolmadi. U oxirgi tilagini so'zlamog uchun og'iz juftlagandi, tillari qotib, tanglayiga yopishib qolganini sezdi – ortiq gapirolmadi. Kapitan o'sha tunning o'zidayoq shimol tomon yo'l olgan poyezdga chiqib, ortiga qaytdi. Ertasi kuni kechda u yana o'z xonasida devorda ancha vaqtlardan buyon osilib turgan eski qilichiga xomush tikilganicha yotardi. Kechki yemak uchun kiyinib, oppoq bo'yinbog'ini hafsala bilan bog'lar ekan, ayni chog'da uning xayolida dilbar Teoning go'zal chehrasi qayta-qayta jonlanaverardi.

– Ey Xudoyim, oxir-oqibat, men baribir Teoning haqligiga ishonaman. Uning qanchalar sohibjamolligini hech narsa va hech kim rad etolmaydi. Yoshi esa juda borsa yigirma sakkizga chiqqandir.

Ana endi muhtaram kitobxonga aniq ma'lumotni keltirib o'tmoq joiz. Latofatli ayolga ko'ngil qo'ygan ushbu kapitan bor-yo'g'i o'n to'qqiz yoshga to'lgan, uning devorda osilib turgan qilichi ham Chatanugada bo'lib o'tgan namoyishdan boshqa hech qayerda ishlatilmagan, kapitanning o'zi bo'lsa ispan-amerika urushida atiga bir martagina qatnashib qo'ygandi, xolos.

Bor gap shu edi.

ISHBILARMON DALLOLNING SEVGI QISSASI

Pitcher, ishbilarmon dallol Harvi Maksvelning eng ishonchli xodimlaridan biri, soat to'qqiz yarimda boshlig'i bilan uning yoshgina stenografisti idoraga jadal kirib kelgan paytda odatdagiday beg'am qiyofada, xotirjam chehrada ish joyida o'tirardi. Uning xo'jayini bo'lmish

Janob Maksvel Pitcherga shoshilibgina: „Xayrli tong, Pitcher“, – deb salomlashdi-da, shamoldek ish stoli tomon uchib bordi va o‘sha ondayoq uni kutib turgan bir uyum telegramma va xatlar ichiga sho‘ng‘ib ketdi.

Janob Maksvel bilan kirib kelgan yosh stenografist ayol bu idorada qariyb bir yildan buyon ishlab kelmoqda edi. Uning husni shunchalar g‘ayrioddiy va betakror ediki, ko‘rinishidan sirayam stenografistlarga o‘xshamasdi. U har qanday zeb-ziynatdan voz kechgan holda, nihoyatda kamtarlik bilan kiyinar, na qo‘lida va na bo‘ynida yoki qulog‘ida biron-bir bezak topish amrimahol edi. Bu ayol huda-behudaga to‘y-u tomoshalarga ketaveradigan taral-labedod xonimchalardan yuz chaqirim berida yashardi. Qizning egnidagi ko‘ylagi ham o‘ta oddiy, biroq uning durkun qomatiga vazminlik hamda salobat bilan chip-pa yopishib tushgan, xonimning ko‘rkini yana-da ochib yuborgan, boshidagi qop-qora, ozoda shlapasi ustiga yashil to‘ting bir dona patini qadab olgandi. Ayni shu tong ayol negadir boshqacha, nimadandir behad xursand edi. U ishxonaga bamisoli nurga cho‘milgandek yorug‘ yuz bilan kirib keldi. Chiroyli, shahlo ko‘zlarida g‘aroyib bir shavq nuri chaqnar, yonoqlariga yugurgan nim qizillik ham undagi cheksiz baxtiyorlikni tasdiqlab turardi.

Pitcher, o‘z stolida hardamxayol bo‘lib o‘tirgan boqibeg‘am stenografistlarida shu tongda g‘alati bir o‘zgarish yuz berganini, ayolning orzularga berilgan xayolchan nigohlaridan sezib turardi. To‘g‘ri ish stoli oldiga borish o‘rniga ayol shu kun qo‘shni xona tomon viqor bilan kirib ketdi va u yerdan hadeganda chiqa qolmadi. Stenografist xonim idoraga kelganini janob Maksvelga bildirib qo‘yish uchun ataylab uning xonasida ko‘rinish berib qo‘yay degandi.

— Ammo janob Maksvel stenografistining bu yerda bor-yo‘qligi bilan ishi yo‘q, bamisoli to‘xtovsiz mashinaday o‘z yumushlari orasida bir soniya ham dam olmay, nihoyatda band, qo‘li-qo‘liga tegmasdi.

— Xo‘sh, nima gap? Menda ishingiz bormidi? — dedi ishbiarmon dallol o‘ta keskin ovozda. U bir dunyo qog‘oz uyulib yotgan stoli yonida qandaydir bir xatni o‘qish bilan band edi, shuning uchun u xonimga hatto qiyoham boqmasdi. Nihoyat, qo‘lidagi xatni o‘qib bo‘lib, sabrsizlik bilan qarshisida nim jilmayib turgan stenografistiga boqdi.

— Yo‘q, hech narsa, — deb qo‘ydi yosh xonim hamon jilmayib turarkan.

— Janob Pitcher, — Pitcherning stoli oldidan o‘tib ketarkan, xonim bir dam to‘xtab, unga murojaat qildi, — mabodo sizga kecha janob Maksvel idorasiga yangi stenografist olish to‘g‘risida ma‘lum qilmadimi?

— Ha, rostdan ham u shunday degandi, — deb javob berdi Pitcher, — boshqa stenografistni ishga olish to‘g‘risida aytib edi. Kecha kunduzi maxsus agentlikka men ham xabar yuborgandim, ular bugun ertalabga bironta yangi xodimni jo‘natishni va‘da qilishgandi. Lekin soat to‘qqizdan oshibdi hamki, hali-beri birontayam nomzod ishxonamizga o‘rmlagani yo‘q.

— Unday bo‘lsa to mening o‘rnimga kimdir kelib joylashgunicha men o‘z ishimi bajarib turaveraman, — dedi yosh xonim.

Shunday dedi-da, ayol o‘zining har doimgi joyiga borib o‘tirdi, boshidan shlapasini olib, uni odatdagi o‘rniga osib qo‘ydi.

Basharti kimda kim ishbiarmon dallol janob Maksvelni bir zum kuzatib turganida bormi, bu odamning o‘z kasbiga qanchalar yopishib qolganini, qoyilmaqom biznes olamiga butkul ko‘milib ketganini o‘z ko‘zi bilan ko‘rgan

bo'lardi. Ha, qaysidir bir shoir aytganidek, bu manzara xuddi – shonli umrning tig'iz soatlari edi. Ushbu dallolning nafaqat soatlari, balki har bir daqiqasi-yu onlarigacha tig'iz holatda kechardi, u bir nafas ham to'xtamay, har bir kunini turli-tuman idora qog'ozlari va oxiri yo'q hujjatlar bilan o'tkazardi. Uning tashqi hayot bilan aloqasi tamomila uzilgandek edi go'yo.

Mana, bugun ham Harvi Maksvelning juda band kuni, bosh qashishga ham vaqti yo'q, oy so'ngiga borib kreditortlar hamda qarzdorlar bilan muomala sur'ati tezlashgan, janob Maksvel stolidagi telefon go'shagiga umrbod yopishib qolgandek edi. U idorada shu kabi asosiy yumushlarni bajarar, qolgan ishchilar esa uning oldiga har xil qog'oz to'plamlarini imzolatish va ko'rsatish bilan bot-bot kirib-chiqib turishardi. Ishxonadagi hamma xodimlar go'yo dengizda bo'ron quturgan paytda hovliqib qolgan dengizchilarday qattiq sarosimaga tushgandi. Shu bugun hatto parvoyi falak Pitcherning-da paytavasiga qurt tushib qolgan, u ham besaranjom o'tirardi.

Bosh xorijiy valuta tashkilotidan kuchli dovul singari ketma-ket farmoyishlar kelgan, bir dunyo yangi topshiriqlar aytilgan, shuning vajidan ishbilarmon dallolning idorasida qor ko'chish xavfi kabi yoki bo'lmasam otilajak vulqon tahlikasiga o'xshash notinch bezovtalik hukm surardi. Hatto janob Maksvel shu kun ish stolining ham o'rmini biroz o'zgartirib, uni devorga mahkam jiplashtirib qo'ygan, o'zi esa erkinroq ishlashi uchun o'z joyiga qulay o'rmashib olgandi. Ishbilarmon dallol u stoldan bu stolga g'irillab borib kelar, tashqaridan misoli tomosha qo'yayotgan masxarabozga o'xshab ko'rinardi.

Avji qizg'in ish pallasida Maksvel malla sochlarini peshonasiga gajak qilib tushirib olgan, boshiga tyulen terisidan ishlangan ixcham shlapa kiygan, bo'yinlariga